

PREDNOSTI IN POMANJKLJIVOSTI DVOJNEGA STATUSA V POKOJNINSKEM IN INVALIDSKEM ZAVAROVANJU

Marijan Papež*

UDK: 368.914:364.324

Povzetek: V prispevku je obravnavana ureditev dvojnega statusa od uveljavitve s 1. 4. 1992 prvega samostojnega in celovitega slovenskega sistema pokojninskega in invalidskega zavarovanja do danes, ko je s 1. 1. 2016 začel veljati ZPIZ-2B, ki je prinesel bistvene novosti na tem področju. Z dvojnimi statusom je opredeljeno hkratno uživanje cele ali sorazmernega dela pokojnine in opravljanje dela ali dejavnosti. Dvojni status je urejen z naslednjimi instituti: pravica do delne pokojnine, ponovni vstop v obvezno zavarovanje in hkratno izplačevanje sorazmernega dela že priznane pokojnine, izplačevanje 20 odstotkov starostne ali predčasne pokojnine, delo upokojenca v okviru drugega pravnega razmerja in druge oblike dela uživalcev pokojnin.

Ključne besede: dvojni status, delna pokojnina, ponoven vstop v zavarovanje, izplačilo 20 odstotkov pokojnine, sorazmerni del pokojnine, drugo pravno razmerje

ADVANTAGES AND DRAWBACKS OF A DOUBLE STATUS IN PENSION AND DISABILITY INSURANCE

Abstract: The article deals with the regulation of double status since the entry into force of the first autonomous Slovenian pension and disability insurance system on 1 April 1992 until present, when ZPIZ-2B, bringing substantial innovations in this field, entered into force on 1 January 2016.

* Marijan Papež, univ. dipl. pravnik, generalni direktor Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije
generalni.direktor@zpiz.si
Marijan Papež, LL.B., General Director, ZPIZ Slovenije (Pension and Disability Insurance Institute of Slovenia)

Double status means a simultaneous drawing of a full or pro rata pension and the carrying out of an employment or activity. Double status has been defined by the following legal constructs: entitlement to a partial pension, re-entry into compulsory insurance with a simultaneous drawing of a pension granted, the drawing of 20 percent of an old-age or early pension, pensioner's work within another legal relationship, as well as other forms of pension beneficiaries' work.

Key words: *double status, partial pension, re-entering compulsory insurance, drawing of 20 percent of a pension, pro rata pension part, another legal relationship*

1. UVOD

V skladu z obstoječo zakonodajo pridobi zavarovanec pravico iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja z dnem, ko so izpolnjeni pogoji za pridobitev pravice. Poleg izpolnjevanja pogojev dopolnjene pokojninske dobe in določene starosti je eden izmed pogojev za pridobitev pravice do pokojnine tudi prenehanje obveznega zavarovanja. To pomeni, da je v sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja v Republiki Sloveniji ves čas vgrajeno načelo nezdružljivosti opravljanja kakršnegakoli dela ali dejavnosti in hkratnega uživanja pravice do pokojnine, razen tistih, ki jih zakon izrecno dovoljuje.

Dvojni status pomeni istočasno prejemanje cele ali sorazmernega dela pokojnine in opravljanje dela ali dejavnosti. Urejen je z naslednjimi instituti: pravica do delne pokojnine, ponovni vstop v obvezno zavarovanje in hkratno izplačevanje sorazmernega dela že priznane pokojnine, izplačevanje 20 odstotkov starostne ali predčasne pokojnine, delo upokojenca v okviru drugega pravnega razmerja in druge oblike dela uživalcev pokojnin.

V nadaljevanju je prikazana ureditev dvojnega statusa s prednostmi in pomanjkljivostmi od uveljavitve s 1. 4. 1992 prvega samostojnega in celovitega slovenskega sistema pokojninskega in invalidskega zavarovanja ZPIZ-92 do danes, ko je s 1. 1. 2016 začel veljati ZPIZ-2B, ki je prinesel bistvene novosti na tem področju. V prispevku bo prikazana le ureditev dvojnega statusa v Republiki Sloveniji brez primerjav z ureditvami v tujini, kjer imajo dvojni status različno urejen, a če bi bilo potrebno podati pavšalno oceno, vseeno v povprečju širše kot pri nas.

2. DVOJNI STATUS PO ZPIZ-92 (OD 1. 4. 1992)

2.1. Pravica do delne pokojnine

Z ZPIZ-92 je bila v 41. členu prvič uvedena pravica do delne pokojnine. S tem je bilo omogočeno zavarovancu, ki je izpolnil pogoje za pridobitev pravice do starostne pokojnine, če je s tem soglašala organizacija oziroma delodajalec, da je ostal v delovnem razmerju s polovico polnega delovnega časa in za to delo prejemal plačo. V tem času se mu je izplačevala polovica pokojnine. Uvedba pravice do delne pokojnine je bila namenjena postopnemu prehodu iz aktivnega dela, ki za marsikoga predstavlja psihični šok, v pokoj. Namenjena pa je bila tudi prenosu znanj na nove sodelavce, ki naj bi jih zaposlili.

Glede na zanemarljivo število uveljavljenih pravic do delne pokojnine lahko mirno zapišem, da se tedaj ta pravica ni prijel. Razlog je predvsem v gospodarski situaciji, ki v praksi ni dovoljevala uresničitve teoretičnih napovedi in primerjav z razvitejšimi državami. Omejevalen je bil tudi pogoj, da je potrebno soglasje delodajalca in predvsem da je bila pridobitev pravice do delne pokojnine omejena le na delavce v delovnem razmerju in to samo na polovični delovni čas.

2.2. Opravljanje dejavnosti, ki ne vpliva na uživanje pokojnine

Dvojni status po 195. členu ZPIZ-92 so imeli tudi uživalci pokojnine, če so pričeli ali nadaljevali s samostojno umetniško ali drugo kulturno dejavnostjo, dejavnostjo izumitelja ali avtorja tehničnih izboljšav ali s kmetijsko dejavnostjo. Na njihovo željo se jim je ob opravljanju dejavnosti izplačevala tudi pokojnina.

3. DVOJNI STATUS PO ZPIZ-1 (OD 1. 1. 2000)

3.1. Pravica do delne pokojnine

Za uveljavitev pravice do delne pokojnine po 58. členu ni bilo več potrebno soglasje delodajalca, še vedno pa je bila dana možnost uveljavitve te pravice le delavcem v delovnem razmerju in to le za polovični delovni čas. Število prizna-

nih pravic do delne pokojnine se je nekoliko povečalo a daleč pod pričakovanji ob uvedbi te pravice.

3.2. Ponovni vstop v obvezno zavarovanje in izplačevanje sorazmernega dela pokojnine

Pri ponovnem vstopu v zavarovanje je prišlo do bistvene spremembe, saj je bila omogočena uživalcem pokojnine z 2. odstavkom 178. člena ponovna vključitev v zavarovanje tudi za polovico polnega delovnega časa (po ZPIZ-92 samo za polni) in da se mu izplačuje polovica pokojnine. To možnost so imeli le delavci v delovnem razmerju.

3.3. Opravljanje dejavnosti, ki ne vpliva na uživanje pokojnine

Bistveno je bil s 179. členom razširjen krog uživalcev pokojnine, ki so lahko zaradi opravljanja dejavnosti uveljavili izvzem iz zavarovanja in zato istočasno uživali celo pokojnino.

Najpomembnejša novost je bila uvedba izvzema iz zavarovanja, ki je bil opredeljen v 18. členu in je pod določenimi pogoji omogočal samozaposlenim istočasno uživanje pokojnine in opravljanje dejavnosti. To je veljalo za samozaposlene osebe, za katere zavarovanje ni bilo obvezno, če v obdobju zadnjih treh let dobiček iz dejavnosti samozaposlenega ni presegal zneska minimalne plače ali če je zavarovanec izpolnil pogoje za pridobitev pokojnine in starost 63 let (moški) oziroma 61 let (ženska) in ni opravljal dejavnosti z osebnim delom, ker je imel zaposlenega vsaj enega delavca za opravljanje te dejavnosti ali če je zavarovanec izpolnil pogoje za pridobitev pokojnine in starost 63 let (moški) oziroma 61 let (ženska) in je do uveljavitve pravice do pokojnine opravljal isto dejavnost v enakem obsegu, vendar je bil zavarovan na podlagi delovnega razmerja. Izvzem je veljal tudi za uživalce pokojnin, ki so uveljavili pravico do pokojnine pred 1. 1. 2000 in pri tem obdržali lastništvo družb v kateri so hkrati poslovodna oseba.

3.4. Odločba Ustavnega sodišča v postopku za oceno ustavnosti

1. odstavek 58. člena in 2. odstavek 178. člena, 2. alineje

2. odstavek 18. člena in 179. člena ZPIZ-1

Ustavno sodišče je v postopku za oceno ustavnosti, začetem na pobudo Marka Stupice iz Ljubljane, na seji 19. oktobra 2006 odločilo, da sta prvi odstavek 58. člena in drugi odstavek 178. člena ZPIZ-1 v neskladju z Ustavo. Državni zbor je ugotovljeno neskladje dolžan odpraviti v roku devetih mesecev od objave te odločbe v Uradnem listu Republike Slovenije. Pobuda za začetek postopka za oceno ustavnosti druge alineje drugega odstavka 18. in 179. člena Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju se zavrne.

V obrazložitvi odločbe je med drugim navedeno: Dejstvo, da ZPIZ-1 pri urejanju pravic iz prvega odstavka 58. člena in drugega odstavka 178. člena izhaja izključno iz institutov delovnopravne zakonodaje, ki se za osebe, ki niso zavarovane na podlagi delovnega razmerja, ne uporabljajo, nikakor ne more biti razumen, iz narave stvari izhajajoč razlog za različno ureditev položaja zaposlenih in samozaposlenih pri uveljavitvi teh pravic. Na podlagi plačila prispevkov za vse primere zavarovanja so zavarovanci, ne glede na to, ali so zavarovani na podlagi delovnega razmerja ali kot samozaposleni, v enakem položaju. Enak položaj zavarovancev zahteva, da so pri pridobitvi pravic iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja enako obravnavani. Ker razumnega razloga za to, da pravici iz navedenih določb Zakona lahko uveljavijo le zavarovanci, ki so zavarovani na podlagi sklenitve delovnega razmerja, ne pa samozaposleni, zakonodajalec ni izkazal, je takšna ureditev v neskladju z drugim odstavkom 14. člena Ustave.

Neskladje ni bilo odpravljeno v devetih mesecih ampak v šestih letih.

4. DVOJNI STATUS PO ZPIZ-2 (OD 1. 1. 2013)

4.1. Pravica do delne pokojnine

V 40. členu ZPIZ-2 je bila urejena bolj fleksibilna možnost pridobitve pravice do delne pokojnine za najmanj štiri ure dnevno ali 20 ur tedensko. Razširjen pa je tudi krog zavarovancev, ki lahko uveljavijo pravico do delne pokojnine in to so delavci v delovnem razmerju, samozaposlene osebe, družbeniki in kmetje (prej le delavci v delovnem razmerju). S tem je bila realizirana zgoraj navedena odločba

Ustavnega sodišča. Novost je tudi v tem, da je možna pridobitev pravice do delne pokojnine ob izpolnitvi pogojev do starostne ali predčasne pokojnine (po ZPIZ-92 le do starostne, ZPIZ-1 pa ni poznal predčasne). Ugodnost je tudi v tem, da se do dopolnitve starosti 65 let delna pokojnina poveča za 5 odstotkov. Omejitev za uživalce delne pokojnine do uveljavitve ZPIZ-2 pa je v tem, da lahko spremene obseg zavarovanja le ob izpolnjevanju pogojev tudi po ZPIZ-2 s tem, da na ta način izgubijo možnost uveljavitve pravice do pokojnine po ZPIZ-1. Pridobitev pravice do delne pokojnine tako pod pogoji ZPIZ-1 s 1. 1. 2013 ni več možna.

4.2. Ponovni vstop v obvezno zavarovanje in izplačevanje sorazmernega dela pokojnine

Tudi pri ponovnem vstopu v zavarovanje uživalcev starostne, predčasne, vdovske in družinske pokojnine je bil v 116. členu določen isti krog zavarovancev kot pri delni pokojnini in s tem se je realizirala odločba Ustavnega sodišča. Za delavce v delovnem razmerju je omejitev vključenosti v delovno razmerje najmanj štiri ure dnevno ali 20 ur tedensko. Za samozaposlene, družbenike in kmete pa najmanj za polovico polnega zavarovalnega časa. Sorazmerno od obsega vključenosti se izplačuje ustrezen sorazmerni del pokojnine od največ 50 odstotkov do najmanj 12,5 odstotka. Razlika v primerjavi s pridobitvijo pravice do delne pokojnine je v tem, da velja možnost sorazmerne vključitve tudi za upokojene po ZPIZ-1, ki se lahko upokojujejo samo pod pogoji že uveljavljene pokojnine.

Za uživalce delne pokojni po ZPIZ-1, ki bi radi spremenili obseg zavarovanja je v praksi dana možnost, da se v celoti upokojijo najmanj za en dan in se potem vključijo v zavarovanje v obsegu kot jim omogoča zakonska določba in na ta način ohranijo pogoje po ZPIZ-1. Seveda pa je od primera do primera odvisno kaj to pomeni za posameznika (npr. t.i. starostni bonus po 3. odstavku 53. člena ZPIZ-1).

4.3. Opravljanje dejavnosti, ki ne vpliva na uživanje pokojnine

Z ZPIZ-2 je bila ukinjena možnost opravljanja dejavnosti in uživanje polne pokojnine kot je bilo to z izvzemom iz zavarovanja v določenih primerih omogočeno po prej veljavnem zakonu. V prehodni določbi 4. odstavka 406. člena je bil določen rok enega leta za uskladitev statusa. Predvsem na pobudo Obrtno podjetniške zbornice je bil enoletni rok dvakrat podaljšan po eno leto v zakonu, ki

ureja področje matične evidence zavarovancev in uživalcev pravic iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja (ZMEPIZ-1 in ZMEPIZ-1A).

4.4. Izplačilo 20 odstotkov starostne ali predčasne pokojnine

Že v na referendumu leta 2011 padlem ZPIZ-2 je bila prinesena novost, da se zavarovancu, ki izpolni pogoje za pridobitev pravice do predčasne pokojnine in se za to odloči, izplačuje 20 odstotkov te pokojnine, vendar največ do dopolnitve 65 let starosti, kar je logično saj z dopolnitvijo te starosti ni več predčasne pokojnine. Ta bonus je bil uveden iz razloga, da bi spodbujal zavarovance, ki so izpolnili pogoje za predčasno pokojnino, da še nadalje ostanejo v zavarovanju. Ob visokih in trajnih malusih (največ 18 odstotkov) ta spodbuda ni bila utemeljena, saj so bili že malusi dovolj velika spodbuda za nadaljnje ostajanje v zavarovanju.

Pri pripravi sedaj veljavnega ZPIZ-2 je bila s strani zavoda dana pobuda, da se omogoči izplačilo 20 odstotkov tudi zavarovancem, ki so izpolnili pogoje za pridobitev pravice do starostne pokojnine, ker je le te potrebno stimulirati, da še nadalje ostanejo v zavarovanju. Ta pobuda je bila s strani resornega ministrstva sprejeta, ne pa tudi pobuda, da ne bi bilo omejitve izplačevanja do 65 leta starosti. Izplačilo starostne ali predčasne pokojnine pa so po 3. odstavku 38. člena lahko uveljavili le zavarovanci, ki so izpolnjevali pogoje po ZPIZ-2. Če so izpolnjevali pogoje tako po pogojih ZPIZ-1 in ZPIZ-2 in so uveljavili izplačilo 20 odstotkov, se jim je na ta način, na podlagi prehodne zakonske določbe (4. odstavek 391. člena), po prenehanju zavarovanja pokojnina odmerila izključno po pogojih ZPIZ-2.

4.5. Delo upokojenca v okviru drugega pravnega razmerja

Upokojenci ne glede na vrsto pokojnine v skladu s 1. odstavkom 18. člena niso obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovani na podlagi drugega pravnega razmerja (lahko sklepajo pogodbe civilnega prava ali avtorske pogodbe, če niso podani elementi delovnega razmerja). V teh primerih morajo izplačevalci plačevati le prispevek delodajalca po stopnji 8,85 % od zneska izplačila in sicer za zavarovanje za primer invalidnosti ali smrti, ki je posledica poškodbe pri delu ali poklicne bolezni po 2. alineji 1. odstavka 20. člena ZPIZ-2. Na uživanje pokojnine ne vpliva obseg opravljenega dela, niti višina izplačila kot je veljalo tudi po veljavni zakonodaji pred ZPIZ-2.

5. ZPIZ-2B (OD 1. 1. 2016)

S sprejetjem ZPIZ-2B smo dobili ureditev, ki za vse kategorije zavarovancev na enak način ureja dvojni status preko institutov: pravice do delne pokojnine, do ponovnega vstopa v zavarovanje in izplačila v višini 20 % starostne ali predčasne pokojnine in ne ureja izvzema iz zavarovanja. Obrtno podjetniška zbornica Slovenije se je vseskozi zavzemala, da bi za samozaposlene in družbenike veljala drugačna ureditev kot za ostale statuse zavarovanja in da bi se jim ob izpolnitvi obeh pogojev za pridobitev pravice do starostne pokojnine, ob upokojitvi in sočasnem nadaljevanju opravljanja dejavnosti izplačala polna pokojnina, s tem da bi plačevali tudi polne prispevke in davke. V pogajanjih med resornim ministrstvom in Obrtno podjetniško zbornico Slovenije so bile iskane ustrezne rešitve, ki bi omogočale uveljavitev posebnega statusa za samozaposlene. Razpravljalo se je o možnosti, da bi samozaposleni lahko uživali polno pokojnino in hkrati opravljali dejavnost, če bi dopolnili 40 let pokojninske dobe brez dokupa in starost 63 let in da so bili v zadnjih 12 mesecih pred vložitvijo vloge za pridobitev pravice do starostne pokojnine na podlagi opravljanja dejavnosti vključeni v obvezno zavarovanje s polnim zavarovalnim časom in da imajo v času prejemanja starostne pokojnine zaposlenega vsaj enega delavca za nedoločen čas s polnim delovnim časom in imajo v času prejemanja starostne pokojnine zase in za vse zaposlene delavce plačane celotne prispevke za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje ali če so dopolnili 40 let pokojninske dobe brez dokupa in starost 65 let. Povečal pa bi se pavšalni prispevek. V pogajanjih socialni partnerji niso podprli nobene rešitve, ki bi pomenila drugačno obravnavo statusa samozaposlenih pri urejanju dvojnega statusa.

5.1. Pravica do delne pokojnine

Ureditev pravice do delne pokojnine bi v primeru, če bi bila za samozaposlene uveljavljena ugodnejša ureditev dvojnega statusa (opravljanje dejavnosti in uživanje polne pokojnine) kot za ostale zavarovance, ostala enaka kot je bila urejena v ZPIZ-2. Ker do tega ni prišlo, je predlagatelj v ZPIZ-2B vključil še bolj fleksibilno možnost za uveljavitev pravice do delne pokojnine, ob izpolnitvi pogojev za starostno ali predčasno pokojnino, to je najmanj za 2 uri dnevno ali 10 ur tedensko in posledično tudi odmero višine delne pokojnine. Pri delni pokojnini pa ostaja tudi ureditev, da se do dopolnitve starosti 65 let delna pokojnina

poveča za 5 %. Pridobitev delne pokojnine pa je še nadalje vezana na izpolnjevanje pogojev po ZPIZ-2.

5.2. Ponovni vstop v obvezno zavarovanje in izplačevanje sorazmernega dela pokojnine

Enako kot pri pravici do delne pokojnine je pri ponovnem vstopu v obvezno zavarovanje, kjer lahko uživalci starostne, predčasne in vdovske pokojnine, ki na območju Republike Slovenije začnejo ponovno delati oziroma opravljati dejavnost v obsegu, ki ustreza sorazmernemu delu polnega delovnega časa. Vendar delavci v delovnem razmerju najmanj dve uri dnevno ali deset ur tedensko in samozaposleni, družbeniki in kmetje pa najmanj četrtno polnega zavarovalnega časa oziroma najmanj s četrtno polnega zavarovalnega časa. Pokojnina se izplačuje v sorazmernem delu od najmanj 12,5 odstotkov do 75 odstotkov.

5.3. Izplačilo 20 odstotkov starostne ali predčasne pokojnine

Bistvene novosti so uveljavljene na področju izplačila 20 odstotkov starostne ali predčasne pokojnine, predvsem z namenom ureditve področja dvojnega statusa za vse zavarovance na enak način (7. in 37. člen ZPIZ-2B). Od 1. 1. 2016 lahko uveljavi izplačilo 20 % starostne ali predčasne pokojnine vsak, ki izpolnjuje pogoje za pridobitev pravice do starostne ali predčasne pokojnine po ZPIZ-1 v skladu s prvim odstavkom 391. člena ali 394. členom ZPIZ-2 ali po ZPIZ-2 in če je obvezno vključen v obvezno zavarovanje za polni delovni ali zavarovalni čas in to tudi po dopolnitvi starosti 65 let. Omejitve izpolnjevanja pogojev le po ZPIZ-2 in največ do starosti 65 let ni več.

Prav tako je novost, da izplačilo 20 % pokojnine lahko uveljavi tudi uživalec starostne ali predčasne pokojnine, uveljavljene po splošnih predpisih o obveznem pokojninskem in invalidskem zavarovanju, ki se je po upokojitvi ponovno ali pa se šele bo obvezno vključil v obvezno zavarovanje za polni delovni oziroma zavarovalni čas.

Izplačila 20 % pokojnine ne more pridobiti zavarovanec, ki pogoje za starostno ali predčasno pokojnino po ZPIZ-2 izpolnjuje le z upoštevanjem dodane dobe iz obveznega dodatnega zavarovanja oziroma poklicnega zavarovanja. Takšen zavarovanec lahko izplačilo 20 % pokojnine uveljavi šele, ko izpolni pogoje za

starostno ali predčasno pokojnino brez dodane dobe (osmi odstavek 202. člena ZPIZ-2 oziroma 18. člen ZPIZ-2B).

V vseh primerih se ob izpolnjevanju pogojev izplačuje 20 % pokojnine od prvega naslednjega dne po vložitvi zahteve in se izplačuje do prenehanja obveznega zavarovanja s polnim delovnim oziroma zavarovalnim časom.

Za tiste, ki še niso uveljavili pravico do starostne ali predčasne pokojnine, se izplačilo 20 % starostne ali predčasne pokojnine določi od pokojnine, do katere bi bil zavarovanec upravičen na dan njene uveljavitve. Za tiste, ki so ponovno vstopili v zavarovanje ali šele bodo pa se del pokojnine izplačuje v višini 20 % že uveljavljene pokojnine.

Izpolnitev pogojev za priznanje pravice do starostne pokojnine v času izplačila dela predčasne pokojnine ne vpliva na višino tega izplačila in med uživanjem dela pokojnine ni mogoče zahtevati spremembe odmere dela pokojnine.

V prehodni določbi je urejeno, da se tistim zavarovancem, ki se jim ob uveljavitvi ZPIZ-2B že izplačuje 20 % predčasne ali starostne pokojnine, se bo tudi po dopolnitvi 65 let starosti, seveda ob pogoju zavarovanja za polni delovni oziroma zavarovalni čas. Urejeno je tudi, da se zavarovancem, ki se jim je ob dopolnitvi 65. leta starosti prenehal izplačevati del predčasne ali starostne pokojnine, lahko ponovno zahtevajo izplačevanje že uveljavljenega dela pokojnine pod pogoji, ki jih za izplačilo dela pokojnine določa zakon.

5.4. Izpolnjevanje pogojev za upokojitev po ZPIZ-1 in ZPIZ-2

S spremembo četrtega odstavka 391. člena ZPIZ-2, ki je določal, da kdor izpolnjuje pogoje za upokojitev po ZPIZ-1 in ZPIZ-2 in se odloči za izplačilo 20 % starostne ali predčasne pokojnine, izgubi oziroma se odpove pravici po ZPIZ-1. Sedaj te omejitve ni več in se lahko zavarovanec, ki izpolnjuje pogoje po ZPIZ-1 in ZPIZ-2 odloči po katerem bo uveljavil izplačilo 20 % starostne ali predčasne pokojnine in ne izgubi pravice do druge, ko pa se bo upokojil, se bo odločil za uveljavitev pravice do pokojnine, ki bo zanj ugodnejša.

Pri delni pokojnini pa se uživalcu delne pokojnine po ZPIZ-2, po prenehanju zavarovanja pokojnina odmeri izključno po določbah ZPIZ-2. To pomeni, da izgubi pravico do odmere pokojnine po ZPIZ-1, saj se sprememba četrtega odstavka 391. člena ZPIZ-2 nanaša le na uživalca izplačila 20 % pokojnine in ne na uživalca delne pokojnine.

5.5. Ureditev statusa uživalcev pokojnin iz 4. odstavka 406. člena ZPIZ-2

V prehodni določbi je urejena ureditev za upokojence (teh je bilo malo manj kot 1.800), ki so v skladu z ZPIZ-1 prejeli pokojnino in opravljali dejavnost. Po uskladitvi statusa, delno tudi po uradni dolžnosti v primerih, če osebe to niso storile same, je približno polovica zaprla dejavnost, ostali pa so vključeni v zavarovanje za četrtino polnega zavarovalnega časa in odmerjen jim je bil sorazmeren del pokojnine v višini 75 odstotkov. V bistvu je prav zaradi njih prišlo do urejanja tako imenovanega dvojnega statusa za vse kategorije zavarovancev.

Samostojni zavezanci z rešitvijo v ZPIZ-2B niso zadovoljni, saj so si prizadevali, da bi za njih veljala ureditev kot je bila po ZPIZ-1 oziroma še ugodnejša, to je, da bi ob dopolnitvi 40 let pokojninske dobe brez dokupa in starosti 60 let začeli uživati polno pokojnino. Plačevali bi polne prispevke, kar pa bi za marsikoga, ki ima nižjo pokojnino (manj kot 587 evrov) pomenilo slabšo situacijo od sedaj možne delne upokojitve oziroma za že upokojene ponovni vstop v zavarovanje za najmanj četrtino polnega zavarovalnega časa in prejemanje sorazmernega dela pokojnine največ v višini 75 odstotkov. Tu pa še ni upoštevano, da se zavarovanje upošteva tudi pri ponovni odmeri pokojnine in dve leti zavarovanja za četrtino pomeni pol leta pokojninske dobe brez dokupa pri ponovnem vstopu v zavarovanje, pri delni starostni upokojitvi pa je dovolj že eno leto takega zavarovanja, saj se vsake tri mesece dosežene pokojninske dobe brez dokupa nad 40 let pokojninske dobe brez dokupa vrednoti z enim odstotkom.

Skupina poslank in poslancev je dne 12. 2. 2016 na Ustavno sodišče RS vložila zahtevo za oceno ustavnosti 40., 108. in 116. člena ZPIZ-2. Sedaj je na US RS, da oceni ustreznost zakonske rešitve. Pri izračunih pa pogrešam tudi primer izračuna na podlagi predloga Obrtno-podjetniške zbornice Slovenije, ki je v zahtevi naveden, da se ob prejemanju polne pokojnine plačujejo polni prispevki in davki.

6. DRUGE OBLIKE DELA UŽIVALCEV POKOJNIN

Upokojenci lahko delo opravljajo še v okviru začasnega in občasnega dela upokojenca, ki ga ureja Zakon o urejanju trga dela, osebno dopolnilno in kratkotrajno delo po Zakonu o preprečevanju dela in zaposlovanja na črno in dopolnilno dejavnost na kmetiji.

7. ZAKLJUČEK

Dvojni status pomeni istočasno prejemanje cele ali sorazmernega dela pokojnine in opravljanje dela ali dejavnosti. Urejen je z naslednjimi instituti: pravica do delne pokojnine, ponovni vstop v obvezno zavarovanje in hkratno izplačevanje sorazmernega dela že priznane pokojnine, izplačevanje 20 odstotkov starostne ali predčasne pokojnine, delo upokojenca v okviru drugega pravnega razmerja in druge oblike dela uživalcev pokojnin.

Z ZPIZ-92 je bila prvič uvedena pravica do delne pokojnine. S tem je bilo omogočeno zavarovancu, ki je izpolnil pogoje za pridobitev pravice do starostne pokojnine, če je s tem soglašala organizacija oziroma delodajalec, da je ostal v delovnem razmerju s polovico polnega delovnega časa in za to delo prejemal plačo. V tem času se mu je izplačevala polovica pokojnine. Dvojni status so imeli tudi uživalci pokojnine, ki so opravljali dejavnost, ki ne vpliva na uživanje pokojnine.

Kar nekaj novosti na področju dvojnega statusa je bilo urejeno v ZPIZ-1. Za uveljavitev pravice do delne pokojnine ni bilo več potrebno soglasje delodajalca. Pri ponovnem vstopu v zavarovanje je bilo omogočeno, da se ponovno vključi v zavarovanje tudi za polovico polnega delovnega časa (po ZPIZ-92 samo za polni) in se mu izplačuje polovica pokojnine. Pomembna novost je bila uvedba izvzema iz zavarovanja, ki je bil opredeljen v 18. členu in je pod določenimi pogoji omogočal samozaposlenim istočasno uživanje pokojnine in opravljanje dejavnosti. Z ZPIZ-2 je bila ta možnost za upokojene s 1. 1. 2013 odpravljena. Za zatečene uživalce pokojnine (četrti odstavek 406. člena) pa je bilo določeno prehodno obdobje enega leta za ureditev statusa (vključitev v zavarovanje ali pa prenehanje dejavnosti), ki je bilo dvakrat podaljšano po eno leto. Z uveljavitvijo ZPIZ-2B 1. 1. 2016 pa so morali v roku enega meseca urediti svoj status, v nasprotnem primeru je zavod po uradni dolžnosti ugotovil lastnost zavarovanca za četrtno zavarovalnega časa in jim začel izplačevati sorazmerni del pokojnine v višini 75 odstotkov.

V ZPIZ-2 je bila urejena bolj fleksibilna možnost pridobitve pravice delne pokojnine za najmanj štiri ure dnevno ali 20 ur tedensko. Razširjen pa je tudi krog zavarovancev, ki lahko uveljavijo pravico do delne pokojnine in to so delavci v delovnem razmerju, samozaposlene osebe, družbeniki in kmetje (prej le delavci v delovnem razmerju). Tudi pri ponovnem vstopu v zavarovanje je bil določen isti krog zavarovancev in možnost vključitve v zavarovanje za najmanj štiri ure dnevno ali 20 ur tedensko. Ustavno sodišče RS je že konec leta 2006 odloči-

lo, da je rešitev v zvezi z delno upokojitvijo in ponovnem vstopu v zavarovanje v ZPIZ-1, zaradi omejevanja kroga upravičencev le na delavce v delovnem razmerju, v neskladju z Ustavo.

Določenemu krogu zavarovancev je bila z ZPIZ-2 dana tudi možnost izplačila 20 odstotkov starostne ali predčasne pokojnine, ki pa je bila z ZPIZ-2B razširjena na vse, ki so obvezno vključeni v obvezno zavarovanje s polnim delovnim ali zavarovalnim časom in izpolnjujejo pogoje za pridobitev pravice do starostne ali predčasne pokojnine. S 1. 1. 2016 je možna delna upokojitev ali ponoven vstop v zavarovanje za najmanj 2 uri dnevno ali 10 ur tedensko, kar pomeni še dodatno ugodnost, predvsem za samozaposlene, ki nimajo več možnosti izvzema iz zavarovanja.

Z ZPIZ-2 je urejeno tudi delo upokojencev v okviru drugega pravnega razmerja. Upokojenci lahko sklepajo pogodbe civilnega prava ali avtorske pogodbe, če niso podani elementi delovnega razmerja. Druge oblike dela uživalcev pokojnin so urejene v okviru druge področne zakonodaje: začasno in občasno delo, osebno dopolnilno delo in kratkotrajno delo in opravljanje dopolnilne dejavnosti na kmetiji.

Tudi v prihodnjih spremembah zakonodaje na področju pokojninskega in invalidskega zavarovanja bo področju dvojnega statusa, vsaj v razpravah namenjeno precej pozornosti in posledično bo najbrž prišlo na tem področju do nadaljnjih širitev pravic. Tudi odločitev Ustavnega sodišča RS v zvezi s podano zahtevo za oceno ustavnosti 40., 108. in 116. člena ZPIZ-2 bo imela lahko v bodoče vpliv na ureditev področja dvojnega statusa.

LITERATURA IN VIRI

- Papež, Marian, Ureditev dvojnega statusa, revija Vzajemnost, januar 2016, str. 48-49.
- Obrtno podjetniška zbornica Slovenije, Sklep upravnega odbora, št. 189-3/2015-UO OZS z dne 30. 9. 2015.
- Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Ur. l. RS, št. 96/12, 39/13 (ZPIZ-2A), 102/15 (ZPIZ-2B) – ZPIZ-2).
- Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju ((Ur. l. RS, št. 109/06 – uradno prečiščeno besedilo, 114/06 – ZUTPG, 10/08 – ZVarDod, 98/09-ZIUZGK, 38/10 – ZUKN, 61/10, 40/11 – ZSVarPre, 79/10 – ZPKDPIZ, 94/10 – ZIU, 110/11 – ZDIU12, 40/12 – ZUJF; – ZPIZ-1).
- Zakona o matični evidenci zavarovancev in uživalcev pravic iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja (Ur. l. RS, št. 111/13 ZMEPIZ-1).
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o matični evidenci zavarovancev in uživalcev pravic iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja (Ur. l. RS, št. 97/14- ZMEPIZ-1A).

- Zakon urejanju trga dela; Uradni list RS, št. 80/10, 40/12 – ZUJF, 21/13, 63/13, 100/13, 32/14 – ZPDZC-1 in 47/15 – ZZSDT).
- Zakon o preprečevanju zaposlovanja in dela na črno; Uradni list RS, št. 32/14 in 47/15 – ZZSDT).
- Zakon o kmetijstvu; Uradni list RS, št. 45/08, 57/12, 90/12 – ZdZPVHVVR, 26/14 in 32/15.
- Predlog Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, EVA: 2015-2611-0043, skrajšan postopek.
- Ustavno sodišče Republike Slovenije, U-I-358/04-13 z dne 19. 10. 2006.
- Ustavno sodišče Republike Slovenije, Skupina poslank in poslancev - zahteva za oceno ustavnosti 40., 108. in 116. člena ZPIZ-2, Ljubljana. 12. februarja 2016.

ADVANTAGES AND DRAWBACKS OF A DOUBLE STATUS IN PENSION AND DISABILITY INSURANCE

Marijan Papež*

SUMMARY

A double status means simultaneous drawing of a full or pro rata pension and the performing of gainful work or an activity. It is defined by the following legal constructs: entitlement to a partial pension, re-entry into compulsory insurance with a simultaneous drawing of a pro rata pension, the drawing of 20 percent of an old-age or early pension, pensioner's work in another legal relationship, and other forms of pension beneficiaries' work.

ZPIZ-92 first brought the entitlement to a partial pension. That made it possible for an insured person who had met the old-age pension conditions to remain in the labour relationship on a half time basis and receive a corresponding pay, on condition they had the consent of their employers or the organisation they were employed by. At the same time they received a partial pension. A double status could also be granted to pension beneficiaries if they started or continued a free-lance artistic or another cultural activity, innovators and developers of technical improvements, persons performing agricultural activity. They could opt for receiving a pension and work at the same time.

ZPIZ-1 brought several changes regarding double status. The consent of one's employer regarding the right to apply for a partial pension was not a precondition any more. In the case of re-entering the insurance scheme it was possible to join it on a half time basis (under ZPIZ-92 it was only possible to join on a full time basis), and receive a half of their pension. An important new provision was the exemption from insurance, provided for in Art. 18. It allowed the self-employed, under certain conditions, to receive a pension and perform their activity at the same time. ZPIZ-2 abolished this possibility for pensioners as of 1 January

* Marijan Papež, LL.B., General Director, ZPIZ Slovenije (Pension and Disability Insurance Institute of Slovenia)
generalni.direktor@zpiz.si

2013. For those who had already been granted this right (Art. 406, para.4) a transitional period of 1 year was laid down, during which one's status had to be settled (they had to either join the insurance scheme or end the performing of their activity). This period was twice prolonged by 1 year at a time. With the ZPIZ-2B entering into force of on 1 January 2016, the persons concerned had to opt for their status in 1 month, if not, the Institute ex officio established their status as insured persons for one fourth of the working time and started to pay their pro rata pension, in the amount of 75 per cent.

ZPIZ-2 also provided a more flexible possibility regarding a partial pension entitlement for 4 hours per day or 20 hours per week at the minimum. The range of potential applicants has also been extended: these are the employed, the self-employed, shareholders and farmers (under the previous act this was only possible for the employed). Regarding re-entering the compulsory insurance, the same range of the insured and the possibility to opt for the insurance for 4 hours a day or 20 hours a week have also been defined. Already at the end of 2006 the Constitutional Court of the Republic of Slovenia ruled that the provision of ZPIZ-1 regarding a partial pension entitlement and re-entering the insurance scheme was inconsistent with the Constitution, due to its limiting the range of beneficiaries to exclusively the employed.

ZPIZ-2 has also provided the possibility of the entitlement to 20 percent of an old-age or early pension for some insured persons, only to be extended by ZPIZ-2B to all members of compulsory insurance scheme, the employed or self-employed, on a full time basis, who meet the conditions regarding the old-age or early pension entitlement. As of 1 January 2016 it is possible to apply for a partial pension or re-enter the compulsory insurance scheme for at least 2 hours a day or 10 hours a week, which is an additional benefit first of all for the self-employed, who cannot be exempted from the insurance membership anymore.

ZPIZ-2 also regulates pensioners' work within another legal relationship. Pensioners may conclude civil contracts or contracts for a copyrighted work not involving the elements of an employment relationship. Other work forms of pension beneficiaries are regulated by other sectoral laws, i.e. temporal and occasional work, personal supplementary work, short-term employment, a performing of a supplementary activity on a farm.